

KELTSKI SLEDovi V DUHOVNI IN MATERIALNI KULTURI ANTIČNEGA POETOVIIJA

IVA MIKL-CURK

Zavod za spomeniško varstvo SRS, Ljubljana

Ta kratki prikaz ne more biti sinteza poznavanja keltskih sledov v življenju antičnega Poetovija. Bil naj bi le skica potov, po katerih moremo te sledove iskati, izhajajoč iz rimskih ostalin na eni in keltskih na drugi strani, in skica tako dobljenih rezultatov.

Prva postavka, na podlagi katere moremo iskati keltske sledove v življenju antičnega Poetovija, je dejstvo, da Ptuj leži sredi ozemlja, kjer so ugotovljena razmeroma dosti številna, bolj ali manj bogata latenska grobišča.¹

Eno izmed teh grobišč² kaže izrazito kontinuiteto v zgodnjerrimski čas. Posamezne keltske ostaline so pa najdene tudi na arealu samega Poetovija, sledovi utrdbe v suhozidni tehniki in fragmenti keramike na ptujskem gradu ter keramika na Sp. Hajdini, zapestnica na Panorami, sulična ost na Hajdini³ itd. To govori za to, da je bil Ptuj naseljen tudi v latenskem času, čeprav naselbina mogoče tedaj ni bila posebno pomembna in obsežna. Pravo predstavo o tej naselbini pa nam brez dvoma kazi rimska naselitev in zazidava, ki je mestoma verjetno povsem uničila latenske sledove.

Živelj zadnjega predrimskega časa, živelj, med katerim smemo zaradi zgoraj navedenih najdb iskati tudi določeno število Kelto, ni mogel ob rimski okupaciji izginiti brez sledu. Če pregledamo rimske najdbe iz Poetovija, moremo med njimi izločiti vrsto najdb, za katere je do sedaj arheologija ugotovila na podlagi analogij iz drugih evropskih najdišč z močno keltsko tradicijo ali po primerjavi značilnosti predrimskih izdelkov, da v njih žive še predrimske tradicije. Med predmete s takimi posebnostmi moremo uvrstiti nekaj lapidarijskih spomenikov, prevsem spomenike z onomastičnimi podatki, spomenike z noriško-panonskim volumnim okrasom in stilističnimi posebnostmi domačega »baroka«, nekaj keramike, noriško-panonske fibule, noriško-panonsko pasno okovje, emajlirani nakit in nakit, okrašen v predrti tehniki, predvsem pa spomenike iz svetišč Nut-

¹ A. Smodič, ČZN 55, 1940, 1 sl.

² A. Smodič, o. c., str. 2 in neobjavljeni material v muzeju v Ptuj.

³ B. Saria, Blatt Ptuj (1956) str. 50. V. Šmid, ČZN 50, 1955, 152. J. Korošec, Poročilo o izkopavanju na Ptujem gradu leta 1946 (1947), 29. Isti, Predzgodovinska naselbina na Ptujem gradu (1951), 17.

ric, da tako navedem le nekaj primerov, na katerih bi bilo videti močnejše keltsko izročilo kot pa izročilo drugih predrimskih narodnosti — prebivalcev naših krajev. Med tem gradivom moremo videti spet več skupin. Ene so znane malone po vsem evropskem delu imperija, druge pa so, kot velikokrat že ime pove, znane širšemu geografskemu področju dveh provinc, tretje, maloštevilne, pa so poznane le v Poetoviju.

Ko so v 2. stoletju v provincah zaradi spremenjenih političnih razmer prišle spet do izraza lokalne posebnosti in tradicije, je zlasti v Porenju močno zaživelo obrtništvo in stare galske tradicije oplodilo z vplivi vzhodnih provinc imperija; to je dalo trgovini med drugim tudi vrsto bronastega okrasja z emajlom in perforiranim okrasom, ki so ga uvažali tudi v naše kraje.⁴ Več nam o tem materialu ne bi bilo treba govoriti, ker ne pove o Kel-
tih pri nas ničesar.

Nekateri elementi, ki bi jih zaradi stilističnih ali tipoloških posebnosti mogli izvajati iz keltske duhovne ali materialne lasti, so značilni za širši teritorij več provinc, zlasti Norika in Panonije. Ti elementi se kažejo predvsem v nekaterih vrstah keramike,⁵ ki je okras in oblike prevzela po latenski keramiki, in to keramiki iz najdišč z dokazanim keltskim življenjem. Enako je npr. s fibulami in noriško-panonskim pasnim okovjem.⁶ Morda moremo tudi v razgibani oblikovanosti nekaterih kamnitih spomenikov 2. stoletja, stilističnih posebnostih »baročnega« stila, nastalega pod vplivom zakladnice duhovne kulture domačega prebivalstva,⁷ videti tudi ostanke kulture keltskega prebivalstva in njihove ljubezni do razgibane ornamentike. Še verjetneje moremo iskati sledove keltskega likovnega in ornamentalnega izražanja v slikovitem volutnem okviru okrog reliefov — noriško-panonski voluti.⁸ A vse to naštetu gradivo in stilistične posebnosti niso značilni le za teritorij Poetovija. Širili so se v ta teritorij, a mesto, kjer so nastali, moramo iskati drugje, kjer je tak material še številnejši in stilistične posebnosti še bolj žive.

Potem nam ostane le ena skupina spomenikov, ki jih moremo med materialom zadržati kot sledove keltske materialne in duhovne kulture, poznane le Poetoviju, in ki resnično pričajo, da so dali Kelti svoj delež ne samo pri nastanku rimske provincialne kulture nasploh, ampak tudi pri nastanku kulture Poetovija. To je najprej onomastično gradivo z napisov. Sicer je zelo redko, sodilo bi morda prej že na začetek izvajanja, ker dokazuje le to, da se je del keltskih družin ob okupaciji hitro pridružil novemu

⁴ Intercisa II (Arch. Hungarica 36, 1957), 404. L. Sellye, Les bronzes émaillés (Diss. Pann. II 8, 1959), 55.

⁵ A. Schörgendorfer, Die römzeitliche Keramik der Ostalpenländer (1942), 75 sl. in 112 sl. E. Bonis, Die kaiserzeitliche Keramik von Pannonien (Diss. Pann. II 20, 1942), 35 sl. 40. 41.

⁶ I. Kovrig, Die Haupttypen der kaiserzeitlichen Fibeln in Pannonien (Diss. Pann. II 4, 1957), 107—112. R. Noll, Carinthia I 147, 1957, 128, 159. E. Patek, Verbreitung u. Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien (Diss. Pann. II 19, 1942), str. 256.

⁷ S. Ferri, L'arte romana sul Danubio (1955), 70—115, 181 sl., 222 sl. A. Hekler, Kunst und Kultur Pannoniens in ihren Hauptströmungen. Strena Buliciana (1925), 110 sl.

⁸ A. Hekler, JÖAI 15, 1912, 185. A. Schober, Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien (1925), 251. R. Ložar, ČZN 29, 1934, 127—142. B. Saria, Starinar 8—9, 1955/54, 73 sl.

načinu življenja in podredil novi državni ureditvi. To nam priča znana plošča z Zg. Hajdine, del grobne skrinje z imeni Deuso, Agisus, Adbugouna in Adnamatus (CIL III 10885). Ta imena naj sodijo v keltsko onomastiko.⁹

Dolgo pa so v Ptujju že znani votivni reliefi z napisi in plastike, spomeniki kulta, ki je častil materinska božanstva, Nutrices Augustae. Najdeni so na Panorami, Zg. Bregu in predvsem na Sp. Hajdini, kjer je Šmid odkril zelo verjetno tudi tloris kapelice teh božanstev, in zadnji čas večja plastika v sekundarni uporabi v srednjeveških stavbnih temeljih.¹⁰ Kot je splošno znano, so na reliefih upodobljene dve ali tri Nutrices, od katerih ena doji otroka, drugi dve pa ji prinašata darove in otroke, v polni plastiki pa je upodobljena doječa Nutrix in materinsko božanstvo s sadjem v naročju. Identičnih analogij gradivu, razen na koncu omenjeni plastiki, drugod po imperiju ne moremo najti. Najbliže so gradivu spomeniki Matron ali Mater iz Porenja, spomeniki kulta, ki se je ohranil na tleh izrazito keltskih provinc in gotovo s koreninami v keltskem verovanju.¹¹ Po vsem tem smemo torej, kot so storili avtorji doslej, videti v kultu Nutric in njihovih spomenikih izrazito ostalino keltske duhovne kulture, ki se je ohranila v rimski čas in se v 2. stoletju še močno razrasla. Ta sled je obenem eden najjasnejših sledov keltske duhovne kulture, ki jasno priča, kako je keltski živelj močno sodeloval pri oblikovanju lokalnih posebnosti rimske provincialne kulture naših krajev.

RÉSUMÉ

Les traces celtiques dans la culture spirituelle et matérielle de l'antique Poetovio

Un brève présentation ne peut être la synthèse des connaissances concernant les traces celtiques dans la vie de l'antique Poetovio, mais seulement une ébauche des voies, par lesquelles nous pouvons chercher ces traces, en partant des restes romains d'une part et celtiques de l'autre, et une ébauche des résultats ainsi obtenus.

Ptuj est situé au milieu du territoire, où l'on a établi des nécropoles relativement assez nombreuses de la période de La Tène et à Ptuj même on connaît aussi des trouvailles de la période de La Tène, bien que l'activité de construction romaine ait presque entièrement anéanti les traces du dernier peuplement préromain. Parmi la population préromaine de Poetovio il dut y avoir un certain pourcentage de Celtes (il nous est permis de tirer une telle conclusion à cause des découvertes indiquées), et cette population dut introduire une partie de sa culture dans la culture romaine provinciale de Poetovio.

Et en vérité nous voyons parmi les restes archéologiques de Poetovio une série de découvertes, pour lesquelles il est possible d'établir, par voie d'analogie, une forte tradition celtique. Ont leur place ici quelques donnés onomastiques dans

⁹ A. Mócsy, Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen (1959), 28 in katalog, 199 sl.

¹⁰ V. Šmid, ČZN 30, 1955, 136 sl. Hoffiler-Saria, AIJ (1938), 154. M. Abramić, JÖAI 17, 1914, Beiblatt 37—135. I. Mikl, Kronika 10, 1962, 187 sl.

¹¹ W. Schleiermacher, BRGK 25, 1935, 109 sl. M. Ihm, Jahrbuch des Vereins von Altertumsfreunden im Rheinland 85, 1 sl.

¹² M. Abramić, Poetovio (1925), 38. W. Gurlitt, Pettau Antiken, AEM 19, 1896, 1 sl. Hoffiler-Saria, l. c. K. Wigand, JÖAI 18, 1915, 189 sl.

les inscriptions (celles-ci confirment surtout la présence de l'élément celtique), les monuments à ornement de volutes norico-pannoniennes et aux particularités de style, un peu de céramique, les fibules norico-pannoniennes et les ferrures de ceintures, les bijoux émaillés et les bijoux à décoration dans la technique à jour et les monuments des sanctuaires des divinités Nutrices Augustae.

Mais parmi ces matériaux il y a plusieurs groupes. Les bijoux, décorés d'émail et de la technique à jour, ont certes beaucoup de réminiscences celtiques, mais comme ils sont pour la plupart importés de Rhénanie, ils ne nous apprennent rien des Celtes chez nous. Les autres matériaux que nous énumérons ici, sont caractéristiques pour un plus vaste territoire, surtout deux provinces: le Noricum et la Pannonie. A Poetovio, ces éléments étaient vivants, mais nous cherchons le lieu de leur naissance, de la transition de la propriété celtique à la propriété romaine, ailleurs sur ce territoire. De l'influence des Celtes sur la formation de la culture romaine provinciale de Poetovio même parlent les monuments du culte maternel des Nutrices Augustae. Seulement dans les provinces à élément préromain expressément celtique nous trouvons des cultes apparentés à ce dernier, et ainsi les auteurs y virent dès le début des recherches la trace de la culture spirituelle celtique, qui à Poetovio vécut encore profondément au temps romain.